

**ОЛИЙ ТАЪЛИМ МУАССАСАЛАРИ ТАЛАБАЛАРИНИ МИЛЛИЙ
ВА УМУМИНСОНИЙ ҚАДРИЯТЛАР РУХИДА ТАРБИЯЛАШНИНГ
ЗАМОНАВИЙ ТЕНДЕНЦИЯЛАРИ
(Кураш спорти мисолида)**

Абдулахатов А.Р-ЧДПУ (PhD) доцент

Аннотация: Ушбу мақолада Олий таълим муассасалари талабаларини миллий ва умуминсоний қадриятлар руҳида тарбиялаш ва улардан самарали фойдаланишнинг замонавий тенденциялари ҳақида батафсил маълумотлар берилган.

Калит сўзлар: Қарор, Олий таълим муассасалари, таълим ва тарбия, миллий қадрият, миллий спортивизм, кураш, урф-одат ва анъаналар, мардлик, жасурлик, ватанпараварлик.

Ўзбекистон Республикаси Президенти Ш.М.Мирзиёвнинг 2017 йил 2 октябрдаги, 2020 йил 4 ноябрдаги ПҚ-4881-сон қарорларида “Кураш ” миллий спорт турини янада ривожлантириш бўйича комплекс чора-тадбирлар ишлаб чиқиш ва тасдиқлаш назарда тутилган. Шундан келиб чиқиб қадимий қадриятларимиз, хусусан мардлик, жасурлик, Ватанпараварлик, гуманизм ғояларини ўзида мужассам этган миллий спортивизм бўлган курашни оммалаштириш, кенг кўламда тарғиб қилиш ва ривожлантириш, дунёга танитиш ва ушбу қадриятимизни умумжаҳон дурдонасига айлантириш бўйича қатор ишлар амалга оширилмоқда. Шу билан бирга, курашнинг тобора оммалашиб бораётганлиги нуфузли халқаро мусобақаларни ташкил қилишга, мавжуд инфратузилма ва моддий-техник базани модернизация қилишга, спорт инвентарлари ва кийимлари таъминотини яхшилашга, бу борада ишлаб чиқаришни кенгайтиришга, шунингдек соҳада малакали кадрлар, мураббийлар ва ҳакамлар тайёрлашга бўлган эътиборни янада кучайтиришни талаб этмоқда.

Таълим-тарбияни миллий ва умуминсоний қадриятлар билан уйғунлаштириб олиб бориш орқали уни жаҳон андозалари даражасига етказиш борасида мамлакатимиз таълим тизимида диққатга сазовор ишлар амалга оширилди ва бу жараён жадал давом этмоқда. Таълим ва тарбияда миллий ва умуминсоний қадриятларни уйғунлаштирган ҳолда олиб бориш баркамол авлод тарбиясида яхши самара берди.

Sport o'yinlari (futbol, voleybol, basketbol, gandbol)ni rivojlantirish va mashg'ulotlarni takomillashtirishning dolzarb muammolari

Миллий қадриятларни тиклаш ва улардан самарали фойдаланиш миллий манфаатлар ва миллий қизиқишлар билан узвий боғлиқдир. Миллий манфаат иқтисодий, ижтимоий-сиёсий, маънавий ҳаётни ҳар томонлама, теран қамраб олади. Бошқача айтганда, ҳаққоний миллий манфаатлар-бу муайян миллат вакилларининг талаб ва эҳтиёжлари йиғиндисидан иборатдир. Аммо миллий манфаатлар бошқа минтақа вакилларининг манфаатларига зид бўлмаслиги керак

Кенг маънодаги миллий қадриятлар асосида турувчи умуммиллий манфаатлар, юқорида таъкидлаганимиздек шундай умуммиллий муносабатларни намоён этадики, буларга қуйидаги талабларни киритиш мумкин:

- мамлакатда яшовчи барча кишиларнинг, миллати ва истиқомат жойидан қатъи назар тенг ҳуқуқлилиги ва эркин ривожланишини таъминлаш;

- халқларнинг ўз тақдирини ўзи белгилаши, миллий кадр-қимматни қарор топтириш:

- она тилини ва маданиятини, халқ урф-одат ва анъаналарини ривожлантириш ҳуқуқи берилиши.

- мустақил давлатлар кўп миллатли, халқларининг ҳамдўстлигини мустақкамлаш, шу жумҳуриятлар таркибидаги ҳамма турдаги мухториятларнинг ҳам мустақиллигини амалда таъминлаш:

- камсонли халқларнинг, миллий гуруҳларнинг манфаатлари ва кизиқтиришларини ҳимоя қилиш, улар турмушининг анъанавий шакллариغا эҳтиёткорлик билан муносабатда бўлиш, қатағонга учраган ва зўр бериб кўчирилган халқларнинг ҳуқуқларини тиклаш, зўравонлик ҳаракатлари оқибатларини бартараф этиш;

- аҳолининг ноҳақликдан кўчишининг олдини олиш, қочоқлар учун ҳуқуқий мақомлар жорий этиш, уларга зарурий ёрдам бериш;

- миллий экстремизм, шовинизм, ирқчилик дискриминациянинг ҳар қандай кўринишига қарши курашиш;

- кўпмиллатли давлатнинг умуммиллий хавфсизлигини таъминлаш ва кўриқлаш,

Юқорида кўрсатиб ўтилган муносабатларнинг барчаси айнан ҳозирги давр ҳаётимиз асосий мезонларидан келиб чиқаётган ҳаққоний талаблардир. Буларга ўз навбатида, эътибор бермаслик салбий ижтимоий оқибатларга олиб келиши муқаррар.

Жисмоний маданиятнинг миллий қадриятлари таснифи.

Sport o'yinlari (futbol, voleybol, basketbol, gandbol)ni rivojlantirish va mashg'ulotlarni takomillashtirishning dolzarb muammolari

Қадриятларни тиклаш, унинг таълим-тарбиядаги ўрнини белгилаш бўйича ҳали кенг кўламли ишларни амалга ошириш масаласи долзарб вазифа бўлиб турибди.

Миллий қадриятимиз бўлган кураш сифатлари муаллиф томонидан кўйидагича таснифланган:

- кураш ўзбек спорти;
- кураш замонавий жаҳон спорти;
- кураш энг самарали ва намунали тарбия воситаси;
- кураш қоидалари, фалсафаси, инсонпарварлик ғояларига асосланган;
- кураш дунё халқларининг бир-бирига янада яқинлаштиради;
- кураш мардлик, жасурлик, ҳалоллик каби хислатларни талаб этадиган спорт тури;
- кураш мустақил дунёқараш ва эркин тафаккурни шакллантиради, билими ва кучига ишониб яшашни тарбиялайди;
- кураш спортчидан жисмоний жиҳатдан ўта даражада етукликни талаб этади;
- кураш тарихий буюк шахслар ҳаёти ва фаолиятининг мазмуни;
- курашнинг халқ оғзаки ижоди ва мутафаккирлар қарашларидаги талқини ўзига хосдир;
- кураш байрамлар ва халқ тамошалари тадбирларининг ажралмас таркибий қисмидир;
- кураш юксак ахлоқий сифатларни талаб этади ва тарбиялайди;
- кураш ёшларни миллий ва умуминсоний қадриятлар руҳда тарбиялаш воситаси;
- кураш миллат ғурури;
- кураш ўзбек миллатининг узоқ ўтмишидан бугунигача етиб келган умри боқий миллий спорт тури.

Шунингдек, жисмоний маданиятнинг миллий қадриятлар тизимида тутган ўрнини кўйидагича кўрсатиб ўтиш мумкин.

Илм олиш психологияда ўзига хос фаолият мақомини олган. Унинг алоҳида хусусияти шундан иборатки, у универсалдир, чунки унинг асосида ҳар қандай бошқа фаолиятни эгаллаш мумкин. Лекин илм олиш тизими муаммосига ёндашув дарҳол пайдо бўлган эмас ва бу муаммо нисбатан янгидир. Ушбу муаммони ташкил қилувчи баъзи қоидаларни ажратиш зарур.

Илмни ўзлаштириш жараёнини таҳлил қилиш соҳасида ишлаб чиқилган биринчи асосий ғоялар кўламида кўрсатиб ўтилган. Бу ғоялар шундай оптимистик қарашлар эдики, бунда ақлий салоҳият ривожланиши билан

Sport o'yinlari (futbol, voleybol, basketbol, gandbol)ni rivojlantirish va mashg'ulotlarni takomillashtirishning dolzarb muammolari

харакат ва операцияларни мақсадли ташкиллаштириш боғланган. Илм олишни фаолият сифатида тушуниш зарурлигини таъкидловчи кейинги ғоялар кўлами инсоннинг барча ақлий фаолияти жараёнини таҳлил қилишга ёндашилган тадқиқотларда намоён бўлган. Ўзлаштириш, эслаб қолиш, ёдда сақлаш, ақлий масалаларни ечиш ақлий ҳаракатнинг ўзига хос турлари сифатида кўринади, уларнинг ҳар бири ўзига хос тузилишга эга. Бу инсоннинг тафаккур оламини тушунишга биринчи қадам бўлди.

Олий таълим муассасалари талабаларини илм олишнинг ривожланган шаклли ўзининг таркибий қисмларида - мақсад, матив, услуб текширув тузатув ва баҳолаш ҳаракатларида англандиган функционал ажратилган фаолият сифатида таърифланади. Шу нарса аниқландики, педагогика олий таълим муассасаларида ўқиш даврида ўқув фаолияти шахсий келиб чиқишини уч боқичга ажратиш мумкин. Бу уч босқич жараёнида ўқув фаолияти шахс тамонидан репродуктив ва продуктив характерга эга бўлган ўз-ўзини бошқарувчи ва ўз-ўзидан ташкиллаштирилувчи ақлий ҳаракатлар тизими сифатида ажратилади. Талабаларда илм олишнинг бундай ривожланган шаклининг кўзга кўринган ўзига хослиги-янги ўқув мақсадлари ва топшириқларни олдинга қўйиш бўлди. Шундай ҳол юзага келдики, педагогика олий таълим муассасаларининг биринчи икки ўқув йилида талабанинг маълум ўқув фаолиятини ташкиллаштириш билан ўз-ўзини бошқарувчи фаолият катламига киритиш мумкин. Ўқув фаолияти ҳақидаги тушунча шундан келиб чиқадики, талаба таълим жараёнига шахснинг маълум ривожланиш даражаси билан кириб келади, шу жараёнда иштирок этади ва ўқишнинг охирида уни нисбатан юқори даражада ривожланган шахс сифатида тарқ этади. Бу жараён педагогика олий таълим муассасалари ўқитувчиларига боғлиқ илм олиш, ўргатиш ва меҳнат жараёнларининг бирлиги ҳисобланади.

Педагогик жараённинг асосий мақсади шахсни шакллантириш, дунёқараш нуқтаи назарини юзага чиқариш, фаоллик, мустақил ишлай олиши ва олий таълим муассасалари (ОТМ) битирувчисининг келажак ҳаётга тайёргарлиги ҳисобланади. Бу мақсад шахснинг маданиятини, компонентларини ва даражаларини шакллантиради ва мужассамлаштиради. ОТМ педагогик таълим бериш жараёнида бу мақсадга эришиш энг юқори кўрсаткич бу мустақил таълимдир.

Педагогика олий таълим муассасаларининг асосий мақсади бўлажак мутахассисларга мустақиллик, ғайратлиликка йўл-йўриқ кўрсатишдир. Булар педагогика олий таълим муассасалари битирувчиларнинг кейинги ҳаёт фаолиятига тайёргарлик ва катта кўмак бўлиб хизмат қилади. Бу мақсад шахсни

Sport o'yinlari (futbol, voleybol, basketbol, gandbol)ni rivojlantirish va mashg'ulotlarni takomillashtirishning dolzarb muammolari

шакллантириш ва тарбиялаш жараёнидаги барча таркибий қисмлар ва барча даражаларни бирлаштиради.

Педагогика олий таълим муассасаларидаги педогогик жараённинг энг мустақил асосий ютуқлари кўрсаткичи талабаларнинг ўқув машғулоти пайтидаги ўқитувчи ва талабалар ўртасидаги дидактик муносабатларга яқин кўйиб бўлмайди.

Педагогика ОТМдаги ўқув машғулоти ҳар қандай ўқув машғулоти каби ўқитувчи ва талаба ўртасидаги дидактик муносабат билан характерли: ўргатувчининг етакловчи роли ҳам фаол, онгли, ҳам ўсиб борувчи ижодий ёндашув таълим жараёни билан ҳамоҳангдир. Ҳақиқатан, В.М. Блинов мустақил фаолиятли шакллантириш маънога эга деб ҳисоблайди, лекин у фақатгина ўқитувчи томонидан бўладиган бошқарув ҳақида гапиради ва бу ўринда талабанинг фаоллиги ҳақида тўхталмайди.

Бугунги таълим тизимининг асосий устувор мақсади ҳар томонлама баркамол авлодни вояга етказиш, деб белгилангани ҳеч кимга сир эмас. Ана шу улғувор вазифа миллий анъаналарга, урф-одатларга ва кадриятларга асосланган ҳолда амалга оширилиши, авваламбор, қатор ҳукумат қарорларида ўз аксини топгани фикримизни исботлайди.

Таълим-тарбия тизимида муҳим йўналиш миллий ва умуминсоний кадриятлар устуворлигидир. Бу келажак авлодга бой маданий мерос қолдириш, минглаб йиллар давомида шаклланган анъаналар асосида таълим-тарбия беришдир. Шу жиҳатдан олиб қаралганда юртимиз аҳолисининг аксарият қисмини ташкил этувчи ёшлар мамлакатимиз келажagini белгилаб берувчи етакчи куч ҳисобланади.

Бугун жаҳон нигоҳига тушиб, довруғ ва шуҳрат қозонаётган, миллионларни ўзига маҳлиё этган кураш ҳам жаҳоннинг юксак маънавий кадриятларидан бири сифатида ўзининг чуқур тарихий илдизларига эгадир.

Тарихчи, этнограф ва файласуф олимларнинг олиб борган тадқиқотлари, изланишлари ва археологик илмий қидирувлари, кузатишлари натижасида топилган ашъвий далиллар курашнинг ёши камида 2,500-3000 йилдан зиёдлигини исботлади. У Моворауннаҳр худудида пайдо бўлган дастлабки яккакураш турлари сирасига киради. Қадим-қадимдан бу юртнинг тўй ва тантаналарида, миллий байраму шодёнларида мард ва алп йигитлар кураш тушиб, халқнинг олқишини олишган. Кураш моҳияти ҳалол йўл билан ғалаба қозонишни англатади.

Хулоса ўрнида шуни такидлаш керакки миллий кадриятларни таълим-тарбияга жорий этишда Олий таълим алоҳида ўрин тутди. Олий таълимда

Sport o'yinlari (futbol, voleybol, basketbol, gandbol)ni rivojlantirish va mashg'ulotlarni takomillashtirishning dolzarb muammolari

тахсил оладиган талабаларга миллий қадриятларни турли воситалар ва усуллар орқали сингдириш мумкин. Ана шундай воситалардан бири бу спорт ҳисобланади. Бундан ташқари кураш спорти билан шуғулланиш орқали ёшларда мардлик, жасурлик, инсонпарварлик, Ватанпарварлик каби хислатлар ҳам шаклланиб боради. Шунинг учун ҳам халқимизнинг тарихи билан тенгдош бўлган кўплаб миллий ўйинлар ва спорт турлари бор. Ана шундай спорт турларидан бири –кураш саналади. Кураш спорт тури сифатида миллий қадриятлар доирасидан чиқиб умуминсоний қадриятга айланди. Кураш спорти билан дунёнинг кўплаб мамлакатларининг ёшлари мунтазам шуғулланиб спорт натижаларига эришиб бормоқда.

Адабиётлар рўйхати:

1. Ўзбекистон Республикаси Президентининг “Кураш Миллий спорт турини янада ривожлантириш чора-тадбирлари тўғриси”да Қарори. 2017 йил 2 октябрь.

2 Ф.Қ.Ахмедов, А.Р.Абдулахатов.Ўзбек кураши миллий ва умуминсоний қадриятлар дурдонаси.Т.2017 йил.

3. Ф.Қ.Ахмедов, А.Р.Абдулахатов, Хайитов О.Т. Кураш-спорт, қадрият, маънавият ва табия воситаси. Т., 2020 й.

4. Туленов Ж. Қадриятлар фалсафаси. Тошкент, “Ўзбекистон” 1998 й.

5.Madina, Ahmadjonova, Usmonova Zebo, and Xudoynazarova Gullola. "Harakatli o'yin orqali boshlang'ich sinf o'quvchilarida harakat sifatlarini takomillashtirish." Ta'limning zamonaviy transformatsiyasi 1.2 (2023): 618-622.

6.Mirxojidinovna, Xudaynazarova Gullola. "JISMONIY TARBIYA DARSLARINI PEDAGOGIK TA'LIM INNOVATSION KLASTERI ASOSIDA O'QITISH METODIKASI (Umumiy o'rta ta'lim maktablari misolida)." Proceedings of International Conference on Scientific Research in Natural and Social Sciences. Vol. 2. No. 11. 2023.

7.Ravshan ogli, Tolibjonov Sardorbek. "HARAKATLI O'YIN ORQALI BOSHLANG'ICH SINFI O'QUVCHILARIDA HARAKAT SIFATLARINI RIVOJLANTIRISH." Journal of new century innovations 38.2 (2023): 138-141.

8.Ravshan o'g'li, Tolibjonov Sardorbek, and Xudoynazarova Gullola Mirxojidinovna. "HARAKATLI O'YINLAR HAMDA ULARNI TASHKIL QILISH." ОБРАЗОВАНИЕ НАУКА И ИННОВАЦИОННЫЕ ИДЕИ В МИРЕ 23.5 (2023): 24-27.

9.Ravshan o'g'li, Tolibjonov Sardorbek, and Xudoynazarova Gullola Mirxojidinovna. "BASKETBOL O'YINI TARIXI HAMDA O'YIN TAKTIKASI."

ОБРАЗОВАНИЕ НАУКА И ИННОВАЦИОННЫЕ ИДЕИ В МИРЕ 23.5 (2023): 28-32.

10.Mirxojidinovna, Xudoynazarova Gullola, Axmadjonov Abduraxmon, and Tolibjonov Sardorbek Ravshan oqli. "PHYSICAL EDUCATION CLASSES AND THEIR TEACHING PRINSPI." Galaxy International Interdisciplinary Research Journal 11.5 (2023): 604-607.

11.Ravshan o'g'li, Tolibjonov Sardorbek, and Xudoynazarova Gullola Mirxojidinovna. "O'RTA MASOFAGA YUGURUVCHILARNING TEXNIK TAKTIK TAYYORGARLIGINI NAZORAT QILISH." ОБРАЗОВАНИЕ НАУКА И ИННОВАЦИОННЫЕ ИДЕИ В МИРЕ 23.5 (2023): 33-36.

12.Mirxojidinovna, Xudoynazarova Gullola, Axmadjonov Abduraxmon, and Tolibjonov Sardorbek Ravshan oqli. "PHYSICAL EDUCATION CLASSES AND THEIR TEACHING PRINSPI." Galaxy International Interdisciplinary Research Journal 11.5 (2023): 604-607.

13.Худойназарова, Г. М. "ИСПОЛЬЗОВАНИЕ ИННОВАЦИОННЫХ ТЕХНОЛОГИЙ НА УРОКАХ ФИЗКУЛЬТУРЫ (НА ПРИМЕРЕ ШКОЛЫ)." Экономика и социум 4-2 (107) (2023): 783-786.

14.Mirxojitdinovna, Xudoynazarova Gullola. "WAYS TO DEVELOP DIGITAL MARKETING IN THE FIELD OF PHYSICAL EDUCATION AND SPORTS IN UZBEKISTAN." ASIA PACIFIC JOURNAL OF MARKETING & MANAGEMENT REVIEW ISSN: 2319-2836 Impact Factor: 7.603 11.12 (2022): 113-116.

15.Mirxojitdinovna, Xudoynazarova Gullola. "METHODOLOGY FOR THE USE OF INFORMATION COMMUNICATION TECHNOLOGIES IN THE DISCIPLINE OF PHYSICAL EDUCATION." INTERNATIONAL JOURNAL OF SOCIAL SCIENCE & INTERDISCIPLINARY RESEARCH ISSN: 2277-3630 Impact factor: 7.429 11.09 (2022): 189-191.